

nító—tanuló kapcsolat minősége a döntő... valamennyit érdekessé és izgalmassá teheti az a tanár, aki megtanulta, hogyan alakítson ki a diákokkal olyan kapcsolatot, amelyben a tanár igényeit tiszteletben tartják a diákok, és a diákok igényeit tiszteletben tartja a tanár." (20.) Tehát az iskolában is szuverén személyiségként kell kezelni mindenkit: tanárt, beosztottat, diákot, tehát az akcióban részt vevő valamennyi személyt. Csak a fentiekben említett tudatos tevékenység, együttműködés vezethet eredményre.

Egészen újszerű felismerést fogalmaz meg a könyv szerzője: „Amíg a gyermek életét büntetéssel való fenyegetéssel, illetve jutalommal és a jutalom ígéretésével irányítjuk, addig a kisbabaszerepbe rögzülő kevés esélyük lesz arra, hogy megtanuljanak felelősséget vállalni a saját viselkedésükért — egyszerűen nem nőnek fel.” (I. m. 25.)

A tanulók önvezérlésében fontos szerepet játszanak például a szabályalkotó gyűlések. A magyar kollégiumokban próbálkoztak hasonló megoldással, de más alapon, mint Gordon és stábjá megkísérelte. Ebben a közegben nagyon fontos tényező: „Ha valaki tud őszinte elfogadást érezni és érezteni, megvan a képessége arra, hogy eredményes segítő legyen. A másik elfogadása olyan, amilyen, (i. m. 65.)...”, ugyancsak nélkülözhetetlen az iskolai életben, de a társadalomban is. Néhány sorral odább olvasható: „... a beszéd gyógyíthat és konstruktív változáshoz vezethet, de csak a megfelelő típusú beszélgetés.”

2.2. A csak érintett eljárások alkalmazása is komoly *előkészületeket* igényel. (Vö. NYIK!) Megfelelő tréningek szükségesek ahhoz, hogy a társadalomban megfogalmazott igényeket az iskolában érvényesítsük, a felnőtt életben érvényes egyenlőség biztosításával.

Igen tanulságosak a kommunikáció 12 gátjának tekintett tényezők:

1. Parancsolás, utasítás, irányítás...
2. Figyelmeztetés, fenyegetés...
3. Prédikálás, leckéztetés...
4. Tanácsok, javaslatok vagy megoldások ajánlása...
5. Tanítás, kioktatás, logikus érvelés...
6. Bírálat, kritizálás, helytelenítés, hibáztatás...
7. Szidás, megbélyegzés, címkézés...
8. Értelmezés, elemzés, megállapítás...
9. Dicséret, egyetértés, pozitív értékelés...
10. Biztatás, rokonszenv, vigasztalás, támogatás...
11. Kérdegetés, vallatás, kikérdezés, keresztkérdések...
12. Visszavonulás, kizökkentés, gúnyolódás, humorizálás, figyelemelterelés... (58—59. p.)

Olvasható természetesen mindennek az ellentéte is:

„A kommunikációt megkönnyítő dolgok

1. Passzív hallgatás (csend);
2. Megerősítő reagálások;
3. „Ajtónyitó” kérdések, beszélgetésindítók;
4. Aktív hallgatás...” (95—96.)

Nagyon szembeszökő, hogy a 12 gát tanári-tanítói megnyilatkozásokat tartalmaz, a másik négy pedig felerészben (1., 4.) tanulói reagálásokat tételez fel, a második és harmadik a kommunikatív aktus fenntartását szolgálja. Ebben az esetben tehát a tanulói világ nyílik meg, annak önmaga által történő formálása folyik.

Az otthon hasonló szelleme nélkül a feladat nem oldható meg. A könyvnek ez a rövidebb része hasznosítható útmutatásokkal szolgál a szülők, de a nevelők részére is.

Thomas Gordon: T. E. T. A tanári hatékonyság fejlesztése. Az iskolában: Hogyan hozzhatják ki a tanárok a legtöbbet tanítványaikból? Otthon: Hogyan kezeljék a szülők gyermekeik iskolai problémáit?

LEV TROCKIJ:

ÉLETEM

Az idén nyáron lesz ötven év, hogy mexikói otthonában Sztálin parancsára megölték Lev Trockijt. A gyilkosság megszervezésében (néhány Magyarországon megjelent újság szerint) részt vett a magyar Gerő Ernő is. Sze-

mélyének, tevékenységének elfogulatlan értékelése máig várat magára. Trockij ma már az egyetlen az októberi forradalom vezetői közül, akinek szerepét hivatalosan még mindig homály fedi, s akit a sztálini vádak alól máig sem tisztáztak. 1988-ban a Pravdában Volkonov szovjet tábornok a forradalom démonának nevezte. Tényleg a forradalom démona volt? Csak ő volt démon? Kérdések, amelyek-

re elfogulatlan történészeknek végre válaszulniuk kellene.

Ki is volt Trockij? Az 1976-ban megjelent Munkásmozgalomtörténeti Lexikon szerint: Trockij (1879—1940) „vegysz, a kommunista mozgalom renegátja”. Kalandos élete volt. Megfordult Ausztriában, Spanyolországban, Angliában, Norvégiában, az Egyesült Államokban, Törökországban, Mexikóban. Külügyi, hadügyi, haditengerészeti népbiztos az októberi forradalom győzelme után. Nevét Lenin nevével együtt emlegették.

Fő bűnci Sztálin és követői szerint: „A polgárháború után kétségbe vonta a szocializmus Oroszországban történő felépítésének lehetőségét. A pártdemokráciára hivatkozva a párton belüli frakciók és csoportosulások szabadságát követelte.” Az említett lexikomból azt is megtudhatjuk, hogy a trockizmus ellenséges szellemben bírálja a Szovjetuniót, újabban a szocialista világrendszert és általában a kommunista mozgalmat.

A sztálini gépezet nemcsak az embereket, de a róluk szóló emlékeket is irtotta — a könyveket, filmfelvételeket, a fényképeket. Egy bátor angol fotós, David King Trockij-albumot szeretne megjelentetni a Szovjetunióban, reméljük sikerül neki, hiszen a szovjet emberek nem igazán ismerik saját történelmüket, pedig Lenin szavaival: „a keserű igazság hasznosabb a »felemelő« ámitásnál, értékebb a diplomatikus mellébeszélésnél és a köntörfalásznál”.

A magyar olvasó 1989-ben ismerhette meg először Trockij életének néhány vonatkozását magától Trockijtól. A mű egyes részei akkor születtek, amikor szerzőjük a hatalom csúcsán volt, más részleteit viszont már ellenzéki politikusként írta Trockij. A memoár legjobb fejezeteiből teljesen hiányzik a munkásmozgalmi retorika. A szerző nem nézett szembe azzal a ténnyel, hogy maga is hozzájárult a sztálini elnyomó gépezet kialakulásához, amikor kizárta a többpártrendszer lehetőségét a szovjet fejlődés alternatívái közül, amikor ő is hagyta, hogy kirakatpercek rendezzenek, amikor helyeselte, hogy a grúzok nagy részének akarata ellenére a bolsevikok bevonuljanak a függetlenséget élvező Grúz Köztársaság területére.

Trockijt ellenségei szidták, gyalázták, de műveltségét senki sem vonhatta kétségbe. Az önéletrajz a pedagógus számára azért is érdekes, mert szerzője viszonylag részletesen ír odesszai középiskolai tanulmányairól.

Trockij szülei falun gazdálkodtak. Gyermekükét 1888-ban küldték Odesszába tanulni Mojszej Filippovics Spencer biztatására, aki a család rokona volt, s aki az állami zsidó leánytanoda igazgatónőjét készült feleségül venni.

A falusi gyerek sokáig búcsúzkodott családjától.

Odesszába utazása előtt. Megérkezése után sokat kellett tanulnia. Lépésről lépésre elmagyarázták neki a Spencer család tagjai, hogy reggelente köszönni kell, hogy ápolnia kell a kezét és a körmöket, hogy nem szabad a kést a szájba venni, hogy nem szabad az emberekről csúnyát mondani a hátuk mögött. A fiatal Trockij megtudta, hogy sok szó, amit a szüleitől tanult, nem is eredeti orosz, hanem ukrán szó.

Az élet Mojszej Filippovics családjában szerényen folyt, a pénz éppen hogy csak elég volt. A családfőnek nem volt munkája. Műfordításból, gyermektörténetek írásából élt, később alapított csak egy kisebb kiadót, melyből 10 év múlva Oroszország egyik legismertebb cége lett. A fiatal Trockij ekkor ismerkedett meg a szedéssel, a korrekúraolvasással, a tördeléssel, a nyomtatással, a hajtogatással, a fűzéssel. A kefelevonatok javítása lett kedvenc szórakozása. Leveleket fogalmazott a cseléd lányoknak. Dása, a dajka több férfinak panaszkodott az ő és csecsemője szenvedéseiről. Trockij fogalmazta meg Dása panaszait. Egy mondatára különösen büszke volt: „... egyedül a mi csöppségünk ragyog fényes csillagként életem komor égboltján”.

Nem volt könnyű Trockijnak bejutnia az iskolába, hiszen 1887-ben Oroszországban bevezették a numerus clausust az állami oktatási intézményekben, a zsidók számára tízszázalékos normát állapítottak meg. A bejutáshoz protekció vagy korrupció kellett.

Trockij reáliskolába jelentkezett. A „norma” ugyan a reáliskolára is kiterjedt, de ide kevesebben jelentkeztek, így az esély nagyobb volt. A Szent Pál reáliskola első osztályába felvételiznie kellett. Közepesen abszolvált, így rögtön nem kerülhetett be, előkészítő osztályba járt. Trockij boldogan ment az előkészítő osztályba új iskolai egyenruhájában, de már az első nap két megrázkódtatást kellett elviselnie: egy inas fiú leköpte a díszes ruháját, az iskolában pedig így fogadták: „... ez is egyenruhában van, a nyamvadt kis előkészítő”. Nem tudta Trockij, hogy az előkészítőskök nem viselhetik az iskola egyenruháját.

A Szent Pál reáliskola eredetileg német iskola volt. A lutheránus egyházközösség mellett létesült, és Odessza, továbbá általában a déli terület nagyszámú német lakosságának a rendelkezésére állt. Jóllehet a Szent Pál iskola állami jogokkal volt felruházva, de mert csupán hatószályos volt, ahhoz, hogy valaki főiskolára vagy egyetemre menjen, a hetediket egy másik reáliskolában kellett kijárnia. Az iskolavezetésből az oroszok következetesen kiszorították a németeket, a német szellem évről évre fogyatkozott. A német diákok az összlétszám felét is alig tették ki.

Az iskolát jó nevének tartották, és nem

alaptalanul. Trockij találoán, frappánsan jellemezte tanárait. Kaminszkij „Soha nem nézett arra, akivel éppen beszélt. Gumitalpú cipőjében hangtalanul surrant a folyosókon és az osztálytermekben. Fejhangja vékony volt és rekedtes, fel sem kellett emelnie, hogy rémületet keltsen. Külsőleg kiegyensúlyozottnak hatott, ám belsőleg soha ki nem lépett a megkövesedett ingerültség állapotából.” Fizikát tanított. Jurcsenko, a matematikus mindenkit tegezett, nem válogatta meg kifejezéseit. Következetes érdességével bizonyos fokú tiszteletet ébresztett maga iránt, mely az idők során azonban szertefoszlott, amikor tanítványai megtudták, hogy megvesztegethető. A másik matematikus, Zlotcsanszkij mintha elnézett volna a tanulók, az órák, sőt még a matematika felett is. Kötudott volt, hogy iszik és dorbézol. Pár év múlva borotvával átmetszette a torkát. A történelmet tanító tanár, Ljubimov is öngyilkos lett, kinek a tartása csak látszólagos volt, gyenge akaratú, félnék embernek rajzolta meg tanítványai. A német nyelv vezető tanára, Sztruve végtelemül tisztességes ember volt, szenvedett tanítványai sikertelenségétől, aggódott, győzködött, elégtelen adásáig, megbuktatáshoz sohasem alacsonyodott le. A francia nyelvet oktató tanárt utálták a legjobban a tanítványai. Nagy hatást gyakorolt a tanulókra az Anton nevű főpedellus is, aki „rendíthetetlen német volt, rendkívül hatásos, őszül pofaszakállal”.

A fiatal Trockijt a tenger szinte alig érdekelte; pedig az Odessza egyik fő látványossága; különösebben a lányok sem, kiknél: „Kialakult a rokonszenvek, rivalizálások, keríngők; zálogósdik, irigykedések és ellenségeskedések világa.” A város polgármestere Zelenoj II. exellentengernagy volt, kiről számtalan anekdota terjengett. Állva feszített fogatában, rekedt hangján káromkodásokkal árasztotta el az utcát és öklével hadonászott. Trockij, ha fiatalága hivatalos Oroszországára gondolt, a polgármester háta jelent meg előtte, látta a levegőt csapkodó öklöket, és hallotta a rekedt káromkodásokat, melyeket nem volt szokás szótárakban kinyomtatni.

Trockij az iskolában igazágszeretete miatt többször keveredett kellemetlenségbe, melyek aztán meghatározták későbbi kapcsolatait társaival. Sok diákkal nem beszélt többet, nem is köszönt nekik, azokkal viszont, akik a néhez percekben melléje álltak, szorosabba fűződött a kapcsolata.

Trockijt igazágszeretete vezérelte a forradalmi mozgalomhoz. Sohasem titkolta, hogy milyen messziről érkezett a munkásmozgalomba. Leírta, hogy: „Amikor az iskola befeje-

zése után megjelentem falun a magam ködös, demokratikus elképzeléseivel, apám azonnal felkapta a fejét és ellenségesen azt mondta: „Ez még háromszáz év múlva sem lesz így.” Meg volt győződve a reformeri erőfeszítések hiábavalóságáról és féltette a fiát.

A mű rendkívül érdekes, az olvasót lenyűgözi írója szellemessége, műveltsége. Nem készlet ellenséges vitára, noha tudjuk, hogy több vonatkozásban (pl. permanens forradalom, nem volt igaza Trockijnak. A pedagógus olvasónak bizonyára tetszeni fognak az odeszszai iskoláról szóló részek. A könyv szerzője nem titkolta negatív érzelmeit sem, különösen Sztálinnal kapcsolatban.

Fejezzük be az ismertetést Lenin szavaival: „...emberi emóciók nélkül az ember számára nem volt, nincs és nem is lehet igazságkeresés”. Itt az ideje, hogy Trockijról reális kép alakuljon ki, hiszen ő ezt is kimondta: az „(októberi) forradalom egy új társadalmi rendszer kísérlete. A kísérlet módosulni fog, lehet, hogy újratekődik, egészen az alapjaitól”.

Kossuth Könyvkiadó, 1989.

DR. OLÁH JÁNOS

TANULMÁNYOK

Klebelsberg Kunó kultúrpolitikájáról

A *Tervek és tettek a magyar kultúrában* címmel induló sorozat első köteteként Klebelsberg Kunó gróf, e sokat vitatott kultuszminiszter munkásságát elemző tanulmányokból a közeljövőben válogatást jelentet meg T. Kiss Tamás szerkesztésében a Kecskeméti Megyei Művelődési Központ.

A kultúrpolitikus tudományos, művészeti, oktatási, tömegkommunikációs, iskolán kívüli népművelési és művelődésirányítási területeken folytatott munkálkodásait a téma szakkutatói, Glatz Ferenc, Móra László, Pukánszky Béla, Schneider Márta, Simon Gyula, T. Kiss Tamás és Tökéczki László elemzik.

A kötet válogatott bibliográfiával egészül ki, melyet Korenné Horváth Katalin állított össze Klebelsberg publikációiból és a miniszter munkásságát értékelő írásművekből.

A tanulmányok nemcsak művelődéstörténetünk árnyaltabb megismeréséhez járulnak hozzá, hanem elősegítik kulturális örökségünk birtokbavételét is.

A kötet ára: 120,— Ft. Megrendelhető postai levelezőlapon az *Erdei Ferenc Megyei Művelődési Központ*nál (6000 Kecskemét, Május 1. tér 1. sz.).